

האהבה משוועת לסדר

בפרק הפותח את פרשת קדושים יש שתי מצוות מרשימות במיוחד: אהבת הרע ואהבת הגר. את שניהם אנו מצווים לאהוב "כמונו". וְאַהֲבַת לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ, אֲנִי ה'", לשון המצווה הראשונה (ויקרא יט, יח). וְכִי יִגּוֹר אֲתָךְ גֵּר בְּאַרְצְכֶם, לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ, אומרת המצווה השנייה, וממשיכה: כְּאֲזַרְח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר הַגֵּר אֲתֶכֶם. וְאַהֲבַת לוֹ כְּמוֹךָ, כִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאַרְץ מִצְרַיִם. אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (שם לג-לד).¹

המצווה הראשונה מזוהה לפעמים עם "כלל הזהב", המשותף לכל התרבויות. זו טעות. כלל הזהב שונה ממצוות אהבת הרע שבתורה. בניסוחו החיובי הוא קובע "נהג בזולת כפי שאתה רוצה שהוא ינהג בך"; ובניסוח השלילי, בלשונו של הלל, "מה ששנוא עליך לא תעשה לחברך". כללים אלה, אין עניינם אהבה. הם עוסקים בצדק, או ליתר דיוק במה שהפסיכולוגים האבולוציוניים מכנים "אלטרואיזם הדדי". התורה אינה אומרת "היה נחמד כלפי שכנך, למען יהיה הוא נחמד כלפיך". היא אומרת "ואהבת לרעך". זהו דבר שונה, חזק הרבה יותר.

המצווה השנייה רדיקלית אפילו יותר. הגר-התושב אינו מבני ישראל. הוא זר. רוב האנשים ברוב התרבויות ברוב התקופות פחדו מהזר, שנאו אותו ולא-פעם פגעו בו. יש מונח המציין זאת:

קסנופוביה. כמה פעמים שמעתם את המונח המציין את ההפך, קסנופיליה? הניחוש שלי: אפס. בדרך כלל אנשים לא אוהבים זרים. על שום כך, במעט בכל פעם שהתורה חוזרת על ציווי זה - 36 פעמים, לדברי חז"ל - היא מוסיפה הסבר: "כִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאַרְץ מִצְרַיִם". אינני מכיר עוד אומה אחרת שהולדתה כאומה הייתה בשעבוד ובגלות. אנחנו יודעים מבשרנו מהו להיות מיעוט פגיע. לכן אהבת הגר מרכזית כל כך ביהדות ושולית כל כך במערכות אתיות אחרות.² אבל גם כאן, במצווה הזאת, התורה אינה מדברת על "צדק". ישנה מצווה לנהוג בגרים בצדק, אך זו מצווה אחרת: "וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאַרְץ מִצְרַיִם" (שמות כב, כ). אבל כאן התורה מדברת לא על צדק אלא על אהבה.

שתי מצוות אלו מגדירות את היהדות כדת של אהבה - לא רק אהבת האל ("בְּכָל לִבְכָּךְ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מֹאדְךָ"), אלא גם אהבת האנושות. כשהעמידה היהדות את העיקרון הזה, היה בכך חידוש שבכוחו לשנות עולם.

אך ישנו עניין תמוה המעורר מחשבות עמוקות. והוא מיקומן של המצוות הללו בתורה. הן מופיעות בפרשת קדושים, ולמתבונן בן זמננו הופעתן בין מצוות הקדושה ודאי נראית כאחת התופעות המשונות בתורה.

פרק יט בספר ויקרא מציג בחבורה אחת שורה של מצוות ממינים שונים לגמרי. חלקן שייכות לחיי המוסר: לא ללכת רכיל, לא לשנוא, לא לנקום, לא לנטור. אחרות עוסקות בצדק חברתי: להשאיר לעניים חלקים מהיבול, לא לסלף את הדין, לא להלין שכר, לא להונות במידות ובמשקולות. רחוקות מהן בעניינן, אך קרובות להן ומשובצות ביניהן, מצוות כגון איסור זריעת כלאים,

איסור הכלאת בעלי חיים, איסור לבישת צמר ופשתים יחדיו, איסור אכילת פירות בשלוש השנים הראשונות של העץ, איסור אכילת דם, איסור כישוף ואיסור חיתוך עצמי.

במבט ראשון, אין מכנה משותף לאוסף המצוות הזה: חלקן מצוות מצפוניות, אחרות נוגעות לחברה וכלכלה, ועוד אחרות לטהרה ולטאבו. אולם ברור שהתורה אומרת לנו פה דבר-מה. יש למצוות הללו מכנה משותף. **כולן עוסקות בסדר, במגבלות ובגבולות.** הן אומרות לנו שלמציאות יש מבנה יסוד שחייבים לכבדו. מי ששונא או נוקם הורס מערכת יחסים. מי שעושה עוול במשפט מפורר את האמון שהחברה תלויה בו. מי שמחלל את סדרי הטבע (מערבב זרעים, מערבב מינים וכן הלאה) עושה צעד ראשון בנתיב שסופו אסון סביבתי.

יש סדר לעולם, מוסרי ופוליטי וסביבתי. כשהסדר הזה מופר, העולם גולש לתוהו. כשהסדר הזה נשמר ומשומר, אנו נעשים שותפים בבריאתן של ההרמוניה הנשגבת והרכגונית העשויה רקמה אחת: של מה שהתורה מכנה "קדוש".

מדוע אם כן דווקא בפרק הזה מופיעות שתי המצוות הגדולות שהזכרנו, אהבת הרע ואהבת הגר? התשובה עמוקה, ורחוקה מלהיות מתבקשת. התשובה היא **שהאהבה שייכת דווקא לכאן: לעולם שיש בו סדר.**

ג'ורדן פיטרסון, פרופסור לפסיכולוגיה מקנדה, נעשה לאחרונה אחד האינטלקטואלים הציבוריים הבולטים של זמננו. ספרו החדש "שנים-עשר כללים לחיים", הוא רב-מכר ענק בבריטניה ובאמריקה.³ פיטרסון הוא איש אמיץ שאינו ירא ללכת

נגד הזרמים החזקים של הזמן ולהצביע על הפגמים שבאופנות הרוחניות במערב. בספר הזה, מדהים במיוחד הוא כלל 5: "אל תרשו לילדיכם לעשות דברים שגורמים לכם לא לאהוב אותם".

הרעיון מורכב מכפי שהוא נשמע. הורים רבים מאוד, אומר פיטרסון, אינם מצליחים בימינו לחבר את ילדיהם. הם מפנקים אותם. הם לא מעמידים בפניהם כללים. יש לכך, הוא טוען, סיבות סבוכות. חלקן קשורות להיעדר קשב. ההורים עסוקים ואין להם זמן למשימה התובענית של הנחלת משמעת. סיבות אחרות קשורות לרעיון רבי-ההשפעה אך המוליך-שולל של ז'אן ז'אק רוסו כי הילדים טובים מטבעם, ורק החברה וחוקיה מקלקלים אותם; ואם כך, הדרך המוצלחת ביותר לגדל ילדים מאושרים ויצירתיים היא להניח להם להחליט בעצמם מה יעשו.

סיבה נוספת, הוא אומר, היא ש"ההורים המודרניים פשוט משותקים מן הפחד שהילדים יפסיקו לאהוב אותם אם הם יגערו בהם". הם מפחדים שאם יגידו לילד "לא" יתקלקלו היחסים איתו. הם מפחדים מאובדן אהבתו של הילד.

התוצאה היא שהילדים נותרים לא-מוכנים, עד כדי סכנה, לחיים בעולם שאינו רוקד לפי חלילם ואינו משתחוה להם אפיים; עולם שעלול להיות קשוח, תובעני ולפעמים גם אכזרי. ילדים הגדלים ללא כללים, ללא טיפוח כישורים חברתיים, בלי דרישות לאיפוק ובלי יכולת לדחות סיפוקים, נפלטים אל המציאות בלי ההכשרה הנדרשת לכך. מסקנתו מאלפת:

כללים ברורים יוצרים ילדים בטוחים והורים רגועים ורציונליים. עקרונות ברורים של משמעת וענישה

מאזנים בין דין לרחמים באופן המאפשר קידום מיטבי של ההתפתחות החברתית והבשלות הנפשית. כללים ברורים ומשמעת נאותה עוזרים לילד, למשפחה ולחברה לכונן סדר, לשמור עליו ולהרחיבו. אלה הם הדברים המצילים אותנו מכאוס.⁴

בזאת עוסק פרק יט, תחילת פרשת קדושים: כללים ברורים היוצרים סדר חברתי ומקיימים אותו. ואל המקום הזה שייכת האהבה הממשית – לא התחליף הסנטימנטלי שלה, זה שאנו מרמים בו את עצמנו. בלי סדר, האהבה רק מוסיפה לכאוס. אהבה המוחקת גבולות עלולה להוביל להזנחה הורית ולייצר ילדים מפונקים עם תחושת מגיע-לי הנידונים בבגרותם לחיים ללא אושר, ללא הצלחה וללא מימוש עצמי.

ספרו של פיטרסון, שכותרת המשנה שלו היא "נוגדן לכאוס", איננו עוסק רק בגידול ילדים. הוא מדבר על הערכוביה השוררת במערב מאז שרו הביטלס ב-1967 "כל מה שאתה צריך הוא אהבה". בעבודתו כפסיכולוג קליני ראה פיטרסון איזה מחיר רגשי משלמת חברה שאין לה קוד מוסרי משותף. אנשים, הוא כותב, צריכים עקרונות מארגנים, כי בלעדיהם הם טובעים בתוהו. אנחנו דורשים "כללים, תקנים, ערכים – כולנו יחד וכל אחד לחוד. אנו דורשים שגרה ומסורת. זו קריאה לסדר". סדר מופרז עלול להיות רע, אך האי-סדר גרוע ממנו. המקום הנכון לחיות את החיים, הוא אומר, הוא על הקו המפריד בין השניים. שם "אנו מוצאים את המשמעות המצדיקה את החיים ואת הסבל הכרוך בהם". לו חיינו כך, הוא מוסיף, היינו אולי יכולים "לעמוד בידיעת השברירות והסופיות שלנו, בלי אותה תחושת קורבנות אומללה היוצרת תחילה טינה ואז קנאה ולבסוף תשוקת נקם והרס".⁵

זהו ההסבר החריף ביותר ששמעתי בחיי למבנהו הייחודי של פרק יט בחומש ויקרא. השילוב שיש בו בין חוקים מוסריים, חברתיים, כלכליים וסביבתיים הוא הכרזה מגבוה על סדר עולמי, מעשה ידי ה', שאנו המופקדים על שמירתו. אבל הפרק אינו עוסק רק בסדר. הוא גם נופח בסדר הזה נשמה אנושית באמצעות האהבה – אהבת הרע ואהבת הגר. וכשהפרק מוסיף על כל אלה את "לא תשנא" ו"לא תקם ולא תטור" אנו מזהים בו בתדהמה את אבחנתו העכשווית של ג'ורדן פיטרסון על תוצריו של היעדר הסדר – הטינה והקנאה ותשוקת הנקם וההרס.

מכאן הרעיון משנה-החיים, ששכחנו לאורך שנים רבות מדי: באהבה אין די. יחסים זקוקים לכללים.

1. יש שפירשו כאן "גר" כ"גר צדק", כמוכנה הרווח כיום של המילה "גר"; אך מקובל יותר הפירוש שהמדובר בגר-תושב שלא הצטרף לעם ישראל. כי אכן, לזו המצווה הזו הוא הררישה להתעלות מעל הבדלים אתניים ודתיים.
2. לו הייתה אהבת הגר ערך מרכזי בתרבויות אירופה, לא היו מתחוללות בה אלף שנות רדיפת יהודים, ולא הייתה נולדת מהן האנטישמיות הגזענית, וקל וחומר שלא היו הדברים מגיעים לידי ההשמדה השיטתית של היהודים בשואה.
3. Jordan Peterson, *12 Rules for Life: An Antidote to Chaos*, Allen Lane, 2018.
4. שם, עמ' 113-144.
5. שם, עמ' xxxiv.